

Történelem érettségi adattár

*A középkor
2. modul*

www.diakkapu.hu

2008. augusztus 26.

Tartalom

Bevezető	2
Érettségi témakörök	2
Fogalmak	2
Személyek	4
Kronológia	5
Topográfia	5
Térképek	7

Bevezető

Tananyagunk segédlet a történelem érettségire készülő diákok számára. A következő oldalakon a kétszintű történelem érettségén elvárt ismeretek gyűjteménye szerepel (fogalmak, személyek, kronológia, topográfia), melyet a központi kerettanterv alapján állítottunk össze.

Érettségi témakörök

TÉMÁK	VIZSGASZINTEK	
	Középszint	Emelt szint
2.1. A feudális társadalmi és gazdasági rend jellemzői	A középkori uradalom jellemző vonásai (pl. vár, majorság, jobbágytelek). A mezőgazdasági technika fejlődésének néhány jellemző mozzanata a X-XI. században.	A Frank Birodalom történetének főbb állomásai (pl. Poitiers, Verdun).
2.2. A nyugati és keleti kereszténység	Az egyház politikai szerepe a nyugati kereszténységben.	A legfontosabb szerzetesrendek jellemzői (pl. bencések, ferencesek). Az ortodox és a nyugati kereszténység főbb jellemzői (pl. önálló nemzeti egyházak, eltérő liturgia és egyházművészet).
2.3. Az iszlám vallás és az arab világ; a világvallások elterjedése	Az iszlám vallás kialakulása és főbb tanításai. A világvallások civilizációformáló szerepe.	Az arab hódítás, az iszlám elterjesztésének fontosabb szakaszai (pl. 635 Damaszkusz, 732 Poitiers).
2.4. A középkori városok	Egy középkori város jellemzőinek bemutatása. A középkori kereskedelem sajátosságai.	A középkori céhes ipar bemutatása.
2.5. Egyházi és világi kultúra a középkorban	Az egyház szerepe a középkori művelődésben és a mindennapokban. A romantika és a gótika főbb stílusjegyei. A lovagi kultúra és értékrend néhány eleme.	Híres egyetemek Nyugat- és Közép Európában (pl. Párizs, Oxford, Prága), az egyetemi oktatás jellemzői, a skolasztika (Aquinói Szent Tamás).
2.6. A humanizmus és a reneszánsz Itáliában	A humanizmus és a reneszánsz főbb jellemzői.	A humanizmus és a reneszánsz jellemzői (pl. emberközpontúság, antik embereszmény) és fontosabb itáliai képviselői (pl. Petrarca, Machiavelli és Raffaello).
2.7. Az angol és a francia rendi állam működése		A rendi állam kialakulása és működése Angliában és Franciaországban.
2.8. Az Oszmán Birodalom terjeszkedése	Az Oszmán Birodalom katonai rendszerének jellemző vonásai források alapján. Az oszmán hódítás irányai, legfontosabb állomásai a XIV-XVI. században.	Az Oszmán Birodalom jellemző vonásai és társadalmi háttere (pl. szolgálati birtok, szpáhi, gyermekadó, janicsár).

Fogalmak

Adó	Az állami bevételek egyik formája, az állam polgáraitól, alattvalóitól különböző jogcímen szedi be kiadásainak fedezésére.
Allódiium	Magyarul majorság. A középkori nagybirtok (uradalom) azon része, amelyet a birtokos (földesúr) nem oszt fel jobbágjai között jobbágytelkek formájában, hanem megtart saját kezelésében, és jobbágyaival robottal műveltet meg.

Bencés rend	Nursiai Szent Benedek által 528/529-ben Monte Cassinóban alapított szerzetesrend, az első (és kb. 1100-ig az egyetlen) nyugati szerzetesrend. Regulája (szabályzata) több későbbi szerzetesrend számára is mintaként szolgált.
Céh	A középkori városokban iparosok és kerekedők érdekvédelmi társulatai, melyek fő célja a céhen kívüli konkurencia visszaszorítása, és a verseny korlátozása volt. Egy adott városban minden kézműves mesterségnek rendszerint saját céhe volt. Az újkorban a céhek szerepe gyorsan csökkent Nyugat-Európában, Közép-Európában viszont csak a 19. századig megőrizték pozícióikat az ipari termelésben.
Ereklye	Egy szenthez köthető tárgy vagy csont, amelyet vallásos tiszteletben részesítenek.
Eretnek	Olyan személy/vallási irányzat, aki/amely a keresztény egyház álláspontjától eltérő nézeteket vall.
Grófság	A Frank Birodalom területi egysége, az uralkodó által kinevezett irányítója a gróf. Nagy Károly halála után a grófi cím öröklődő nemesi ranggá vált, a gróf által korábban csak irányított terület pedig a gróf tulajdonába került.
Humanizmus	A reneszánsz filozófiai irányzata. Fő gondolati alapja, hogy mindennek mértéke az ember.
Husziták	Husz János követői. Két irányzatuk volt: a kelyhesek és a taboriták. 1419-ben felláztak, Luxemburgi Zsigmond csak a kelyhesekkel való megegyezés után tudta a másik, radikálisabb csoportjukat legyőzni.
Hűbérbirtok	Latin neve a feudum. Olyan birtok, amelyet a hűbéres a hűbéri eskü letétele fejében kapott hűbérurától. Az esküben vállalnia kellett, hogy hűbérurát mindenben támogatni fogja.
Hűbéres	Latinul vazallus. Olyan nemes, aki hűbéri eskü fejében hűbérbirtokot kapott egy másik nembestől (a hűbérúrtól).
Hűbérúr	Latinul dominus. Olyan nemes, aki birtoka egy részét hűbéreseknek adja át hűbéri eskü fejében. Egy országban a fő hűbérúr a király (szuverén).
Iszlám	Kr. u. 622-ben az Arab-félszigeten, Mekkában létrejött vallás, amely a zsidó-keresztény vallásból eredezteti magát, de a megújítás céljával lép fel. Alapítója Mohamed.
Janicsár	Az oszmán-török hadsereg zsoldos gyalogos hadteste. A hadtest alapját sokáig keresztény szülöktől elvett, majd muzulmánként nevelt és kiképzett gyerekek adták. Fénykorát a hadtest a 15-16. században élte.
Járványok	Akkor beszélünk járványról, ha egy erősen fertőző betegség gyorsan terjed, és nagyszámú embert fertőz meg. A középkorban az általános alultápláltság és gyenge higiéniai viszonyok miatt igen gyakoriak voltak a járványok. A leghírhedtebb az 1348-as pestisjárvány.
Jobbágy	Olyan személy, aki nem a saját, hanem egy nemes (földesúr) földjét használja, és ezért cserébe különböző szolgáltatásokkal tartozik.
Jobbágytelek	Az uradalom azon részei, amelyet a jobbágy kap meg használatra. Részei: belső telek (házhely, kert), szántó, legelő, rét, erdőhasználati, halászati jog.
Kalifa	Az Arab Birodalom vezetője (később részállamoké is) a 7. századtól. Egy személyben vallási és világi vezető. A címét később az oszmán-török birodalom szultánjai szerezték meg, így a 20. századig létezett.
Kereslet-kínálat	Gazdasági szabályszerűség. Ha egy árura nagy a kereslet (sokan akarják megvenni), akkor az ára magasabb lesz. Ha egy áruból sok jelenik meg a piacon (nagy a kínálat), az viszont leviszi az árát.
Kiváltság	Előjog. A középkorban a különböző társadalmi csoportok különféle előjogokkal bírtak.
Kódex	Pergamenre kézzel írott középkori könyv.
Kolostor	Épület(együttes), egy szerzetesrend tagjainak lakóhelye.
Korán	Az iszlám vallás szent könyve
Középkor	A történelem egyik korszaka, Kr. u. 476-tól Kr. u. 1492-ig tartott.
Középkori város	Kiváltságokkal (pl. önkormányzat, falépítési, vásártartási jog) ellátott település, mely nem földesúr, hanem a király joghatósága alá tartozik.
Lovag	Középkori nehézfegyverzetű lovas harcos. Rendszerint nemesekből lehetett lovag.
Nyomásos gazdálkodás	Olyan földhasználati módszer, amelyben a föld egy rész pihen (ugar). A kétnyomásos földművelés esetén a szántó felét pihentették, felét gabonával bevetik, a következő évben pedig „kicszerélik” a két részt. Háromnyomásos földművelés esetén a harmadát pihentették egy évben, a fennmaradó kétharmad felébe ősszel, felébe tavasszal vetettek.

Ortodox egyház	Görögkeleti egyház. Az 1054-es egyházszakadás (szkizma) után a görög rítusú egyház neve.
Pápa	A római katolikus egyház vezetője.
Polgár	A középkori városok polgárjoggal rendelkező lakosa. Rendszerint ipari vagy kereskedelmi tevékenységet folytatott.
Reconquista	Az a folyamat, amelynek során a Pireneusi-félsziget arabok által a 8. században elfoglalt részét a keresztények visszafoglalták. A folyamat több száz éven át tartott, és végül 1492-ben fejeződött be Granada visszavételével.
Rendiség	A késő középkorban jelentkező olyan csoportszerveződési elv, amely szerint az azonos kiváltságokkal rendelkezők csoportokba (rendekbe) tömörültek, hogy érdekeikért és kiváltságaik kiterjesztéséért egységesen lépjenek fel. A rendi államokban az ország irányításában fontos szerep jutott a rendeknek a rendi országgyűléseken. Nyugat –Európában a rendiség a 13-14- században alakult ki.
Reneszánsz	A 14-16. században meghatározó kulturális irányzat, valamit művészeti stílus. Neve az „újjászületés” szóból származik. Elsősorban az antik kultúra újjászületését értették ez alatt. Itáliából indult, majd fokozatosan elterjedt Európa nagy részén. Hatott a festészetben, szobrászatban, építészetben, irodalomban, valamint a tudományban és filozófiában is.
Robot	A jobbágnak az allódiumon teljesítendő ingyenmunkája.
Római katolikus egyház	Az 1054-es egyházszakadás (szkizma) után a latin rítusú egyház neve.
Szent	Több keresztény vallásban olyan meghalt személyek, akik életvitelük, haláluk alapján kiemelkedtek a hívők közül.
Szerzetes	Olyan pap, aki társaival egy fedél alatt, kolostorban él.
Szpáhi	Az oszmán-török hadsereg nehézlovasainak elnevezése. A szultántól birtokot kaptak, de azt az uralkodó bármikor visszavehette.
Szultán	Az oszmán-török birodalom uralkodója.
Távolsági kereskedelem	A kereskedelem azon fajtája, amely nagy távolságra szállít ritka, magas értékű árukat (pl. fűszerek, selyem stb.).
Uradalom	Nagybirtok, a középkor első felében rendszerint önellátásra rendezkedett be.
Vám	Az állam egyik bevétele, a vámhatárokat átlépő árukra vetik ki. A középkorban az államhatárokon kívül is előfordulhattak vámszedő helyek.
Vár	Földből, fából vagy kőből épült, általában magaslaton elhelyezkedő védelmi célú erődítmény.

Személyek

Aragóniai Ferdinánd	Aragóniai király, 1479-ben elvette Kasztíliai Izabellát, és ezzel létrejött Spanyolország.
Gutenberg	A könyvnyomtatás európai feltalálója a 15. század közepén. Leghíresebb munkája az ún. 42 soros Biblia.
Husz János	14-15. századi cseh pap, teológus, a huszitizmus alapítója. Követelte az anyanyelv használatát a vallási életben, ostromozta az egyház világi hatalmát, tagadta a pápa hatalmát. 1415-ben a konstanzi zsinaton máglyán kivégezték.
I. (Nagy) Ottó	Német király, majd a Német-Római Császárság első császára (962-973). Egyesítette a német területeket. 955-ben Augsburgnál legyőzte a kalandozó magyarokat, akik többet nem támadtak a német területekre. Erdemeiért 962-ben a pápa császárrá koronázta. 973-ban Quedlinburgban tartott birodalmi gyűlést, ahol több közép- és kelet-európai nép küldöttei is megjelentek.
II. Mohamed	Török szultán, 1453-ban elfoglalta Bizáncot. 1456-ban Nándorfehérvárnál viszont vereséget szenvedett Hunyadi Jánostól, így Magyarországot nem tudta elfoglalni.
III. Iván	15-16. századi orosz uralkodó, megnövelte állama területét, uralma alatt megszűnt a tatár adószedés az orosz területeken, felvette a cári (császári) címet, miután elvette az utolsó bizánci császár unokahúgát.
Jeanne d'Arc	Az „orléans-i szűz” a 15. század első felében. A százéves háború végső szakaszában ő vezette a franciák felszabadító harcát az angolok ellen. Miután angol fogságba került, eretnokség vádjával kivégezték.
Justinianus	6. századi keletrómai császár, megpróbálta egyesíteni a hajdani Római Birodalmat, uralkodása alatt kodifikálták a római jogrendszert.

Karolingok	Frank uralkodócsalád a 8-10. században. Eredetileg a Meroving-dinasztia udvarnagyai a Frank Birodalomban, majd a birodalom és utódállamai uralkodói, miután letaszították a Meroving-dinasztát a trónról. A család legfontosabb tagja Nagy Károly volt.
Kasztíliai Izabella	Kasztília királynője a 15. század második felében. 1479-ben férjhez ment Aragóniai Ferdinándhoz, és ezzel létrejött Spanyolország. 1492-ben támogatásával indulhatott Kolumbusz felfedezőútjára.
Kis Pippin	751-768-ig a Frank Birodalom királya, Nagy Károly apja. Eredetileg az utolsó Meroving uralkodó majordomusa (udvarnagya), majd letaszította uralkodóját a trónról, és átvette a hatalmat. Ő adományozta a pápának a Pápai Állam területét.
Klodvig	A Frank Birodalom alapítója, 481-511 között frank király. 496-ban felvette a kereszténységet, és ezzel megszerezte a keresztény egyház támogatását.
Lorenzo Medici	Firenzei államférfi a 15. század második felében. A bankár Medici család tagja volt. Támogatta a tudományt és a művészeteket.
Machiavelli	Firenzei író, politikus a 15-16. század fordulóján. Fő műve A fejedelem, amelyben leírja a hatalom megszerzésének és megtartásának módszereit. A mű alapelve, hogy a politikában a céloknak alárendelhetők az erkölcsi normák.
Mohamed	Az iszlám vallás alapítója és legfőbb prófétája a 7. században. Tanításai alapján készült a Korán, az iszlám szent könyve.
Nagy Károly	A Frank Birodalom uralkodója 768-tól királyként, 800-814-ig császárként. Kis Pippin fia, a Frank Birodalom első császára. Birodalma területét nyugat- és közép-európai területekkel bővítette. A germán népek közül többeket keresztény hitre térített. Megkezdte a Pireneusi-félsziget visszahódítását az araboktól. Székhelye Aachen volt.
Szent Benedek	528/529-ben Monte Cassinóban megalapította az első nyugati szerzetesrendet, a bencés rendet. Ő írta az első regulát (szerzetesrendi szabályzat).
Szent Cirill	9. századi görög szerzetes, filozófus, hittérítő, nyelvtudós. A szláv népek körében végzett hittérítő munkát. A szláv írás megalkotója.
Szent Ferenc	12-13. századi itáliai szerzetes, a ferences rend alapítója. Gazdag assisi kereskedőcsalád sarja volt. Egy látomás után elhagyta családját, és megalapította az első koldulórendet, amely gyorsan növekedésnek indult. Halála után két évvel szentté avatták.
Szent Metód	9. századi szerzetes, hittérítő, Szent Cirill bátyja, Pannónia és Morvaország érseke.
Tudor-ház	Angol uralkodócsalád 1485-1603 között. A rózsák háborúja után kerültek hatalomra. Fontosabb tagjai VII. és VIII. Henrik, I. Erzsébet. Uralkodásuk idején Angliát fokozatosan központosították, és tengeri hatalommá tették. E korban ment végbe Angliában a reformáció is.

Kronológia

622	Az iszlám időszámítás kezdete ("Mohamed futása").
732	A poitiers-i csata: a Karoling majordomus, Martell Károly (Kis Pippin apja) legyőzi az arabokat, és ezzel megállítja az európai iszlám előrenyomulást.
800	Nagy Károly császárrá koronázása.
843	A verduni szerződés, Nagy Károly unokái három részre osztják a Frank Birodalmat.
962	I. (Nagy) Ottó császárrá koronázása.
1054	Egyházszakadás (szkizma), az ortodox és a római katolikus egyház kettéválása.
1389	Az első rigómezei csata.
1337-1453	A százéves háború Franciaország és Anglia között.
1410	A grünwaldi csata. II. Ulászló lengyel király legyőzi a Német Lovagrendet.
1415	Husz János kivégzése a konstanzi zsinaton; azincourt-i csata: nagy angol győzelem a százéves háború során a franciák felett.
1453	Konstantinápolyt (Bizáncot) elfoglalják az oszmán-törökök.

Topográfia

Aachen	Német város a Maas folyó közelében, a Frank Birodalom székvárosa volt Nagy Károly korában.
--------	--

Arab Birodalom	A 7. századtól az iszlám hódításaival kialakuló birodalom, amely elfoglalta az Arab-félszigetet, Mezopotámiát, Észak-Afrikát, a Pireneusi-félszigetet, Kis-Ázsiát, a mai Irán területét stb. A 10. századtól fokozatosan széthullott.
Aragónia	Spanyolország része, az Ebro-medence területe. A 9. században kialakult spanyol királyság, Kasztíliai Izabella és Aragóniai Ferdinánd házasságától (1479) Spanyolország egyik része.
Bagdad	Irak fővárosa a Tigris folyó partján. A 8-11. században az Arab birodalom fővárosa.
Córdoba	város Spanyolországban, Andalúziában. A 8-11. században az Córdoba Emírség majd Kalifátus székhelye.
Egyházi (Pápai) Állam	754-ben Kis Pippin által a pápának adományozott közép-itáliai területek, amelyen a pápa világi uralkodó volt. Az Egyházi Állam területe nagy része 1860-ban került Olaszországhoz, 1870 pedig Róma is, így a pápa irányítása alatt csak a Vatikán maradt.
Firenze	Az ókorban létrejött város, amely a középkorban kereskedővárossá és Észak-Itália egyik legfontosabb hatalmi központjává vált. A 15. században a Medici család hatalma alá került. Ebben az időszakban a reneszánsz egyik központja lett. A 18. században a Habsburg-dinasztia kezébe került, a 19. században Olaszország része lett.
Frank Birodalom	Az 5. század végén létrejövő germán állam, amely kiterjedt a mai Nyugat- és Közép-Európa területének nagy részére. Legnagyobb kiterjedését a 8. század második felében, Nagy Károly uralkodása alatt érte el. A 9. században részekre szakadt (verduni szerződés, 843).
Kasztília	Spanyolország középső és északi része. A középkorban spanyol királyság, Kasztíliai Izabella és Aragóniai Ferdinánd házasságától (1479) Spanyolország egyik része.
Kijev	Ukrajna fővárosa a Dnyeper partján, a 9. században létrejövő Kijevi Rusz (az első orosz állam) székhelye.
Mekka	Kereskedőváros az Arab-félsziget nyugati részén, itt dolgozta ki Mohamed az iszlám vallás alapjait. Az iszlám szent városa.
Német-római Császárság	A Frank Birodalom keleti részeiből kialakult, 962-1806 között létező germán állam Közép-Európában.
Poitiers	Franciaországi város, itt győzte le 732-ben Martell Károly az arabokat, és állította meg ezzel az arab előrenyomulást Európában.
Prága	Csehország fővárosa, a 14. században a Német-Római császárság központja. A 15. század elején itt kezdődött a huszita felkelés.
Rigómező	Körülbelül a mai Koszovó területe. Az Oszmán Birodalom két győztes csatájának színhelye. 1389-ben Szerbiát, 1448-ban Hunyadi Jánost győzték itt le.
Svájc	Az Alpok hegyláncai között lévő völgyekben élő szabad parasztok és kereskedővárosok által a 13-14. században létrehozott állam Közép-Európában. 1648 óta független és semleges állam.

Térképek

